

Валентина Азеєва

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ В. ДРОЗДА В ЛІТЕРАТУРНІЙ КРИТИЦІ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

У статті досліджується реценція творчості В. Дрозда в контексті українського літературного процесу.

Ключові слова: *концепція, химерна проза, фольклор*

The article considers the reception of V. Drozd's creativity work within Ukrainian literary process.

Key words: *conception, hymerna prose, folk literature.*

Творчість Володимира Дрозда є помітним явищем у розвитку української літератури другої половини ХХ — початку ХХІ ст. Літературну діяльність письменник розпочав як новеліст, двадцятирічним юнаком видав першу книжку новел та оповідань (“Люблю сині зорі”, 1962) і одразу ж його прийняли до Спілки письменників. З часом В. Дрозд утверджується як автор повісті й роману.

Прийнято вважати, що він належав до “покоління, яке дало нашій літературі Ліну Костенко, Григора Тютюнника, Івана Драча, Романа Іваничука, Миколу Вінграновського, Бориса Олійника, Валерія Шевчука, Юрія Щербака, Євгена Гуцала...Тобто так званих “шістдесятників” [4, 10].

Творчість Володимира Дрозда не пройшла повз увагу критиків. Про нього писали такі літературознавці, як М. Жулинський, Г. Сивокінь, В. Фашенко, П. Майдаченко, С. Андрусів, М. Павлишин, Б. Бойчук, М. Слабошпицький, Т. Денисова, В. Панченко, С. Єсин, Л. Яшина, Н. Колошук, Н. Дашко та інші.

Дослідницею Л. Яшиною написана єдина монографія “Проза Володимира Дрозда: міфопоетичний дискурс”. Монографія присвячена питанням міфопоетики у творчості В. Дрозда в контексті прози українських письменників-шістдесятників. У першому розділі “Література і міф” розглянуто проблему функціонування міфу в літературі та стан

її наукового вивчення. Л. Яшина зазначає: “Однією з причин орієнтації літератури на міф і є спроба письменників всеосяжно осмислити буття, створити художні моделі взаємостосунків між людиною та світом. Звертаючись до міфологічних сюжетів та мотивів, вони намагаються використати як змістовно — структурні компоненти міфу, так і його жанрові парадигми” [10, 12]. Аналізуючи твори В. Дрозда, авторка монографії говорить: “Прочитання творів В. Дрозда в міфологічному аспекті відкриває перспективи для поглибленого розуміння художніх досягнень письменника, що є важливим в осягненні української прози 60–90-х рр., витоків суперечливих 60-х” [10, 22]. Досліджуючи твори письменника, різні за тематикою і жанрами, у розділі “Вижити і реалізуватися — у Слові...” Л. Яшина, як і ряд інших дослідників, відзначає, що особливе місце “у творчості В. Дрозда посідає його “химерна проза” — повісті “Ирій”, “Замглай, або в’язка небилиць з давньої минувшини, колгоспним ковалем переказаних”, новели “Сонце”, “Білий кінь Шептало” [10, 30]. Дослідниця робить висновок, з яким не можна не погодитись, що прозі В. Дрозда “притаманне вираження філософської концепції людини і світу, в основі якої глибоко гуманістична оцінка суспільних явищ, певний вид хронотопу, де категорії простору й часу служать засобом глибинного осмислення суті людського буття в єдності минулого, теперішнього й майбутнього” [10, 119].

Однак слід зазначити, що більшість критиків звертали увагу переважно на окремі складові його поетики.

Таким чином, уже на рівні критичних оцінок ми бачимо тенденцію до поділу прози В. Дрозда на два потоки. Концептуально цю тенденцію узагальнює С. Андрусів, яка у підручнику “Історія української літератури ХХ століття” (книга друга) зазначає: “Загалом усі його твори можна поділити на дві групи — такі, що їх міг би написати “хтось інший”, і такі, що їх міг би написати тільки В. Дрозд. З одного боку — щось бадьореньке й оптимістичне про колгоспне село (повісті “Так було, так буде”, “Новосілля” 1987). Про невсипущу справедливість радянської юриспруденції (“Інна Сіверська, суддя”, 1983), про тих же героїв-революціонерів. З іншого боку — твори, які міг написати тільки В. Дрозд і які не мали “зеленої вулиці” [1, 322–323]. Скажімо, П. І. Майдаченко звертає увагу на фольклорні мотиви зокрема — перевтілення людини як спосіб виявлення її прихованої сутності

у повісті “Самотній вовк”. Аналізуючи цей твір, М. Жулинський особливу увагу зосереджує саме на трансформації ним фольклорно-міфологічного образу вовкулаки, пов’язаного з образом головного героя. Уже згаданий М. Жулинський відзначає послідовне звернення автора у романі “Листя землі” до образів, “загорнених у алегорію, у метафору чи міфообраз”. Разом з тим, мав рацію і В. Фащенко, коли писав: “В. Дрозд прийшов до літератури з газети. Він бере для дослідження звичайний плин буднів, але шукає такі моменти, коли людина у своїй звичайності немов просвічується наскрізь” [9, 454]. У статті “Про поетику роману В. Дрозда “Листя землі” Н. Колощук констатує, що письменник використовує у своїх творах мотиви міфологічні, фольклорні, притчеві, поєднує елементи соціально-психологічного, соціально-побутового, символіко-фантастичного повістунання.

Повісті й романи, написані в реалістичному стилі, нагадують художні портрети, своєрідні біографії українців радянської доби. Особливу увагу прозаїк приділяє праці людини. Про це повість “Люди на землі” (1976), в якій, за словами Г. М. Сивоконя, люди — “не музейні “експонати”, а живі люди села з їхніми важливими турботами постають перед нами...”.

Акцентуючи увагу на морально-філософській проблематиці: призначенні людини на землі, сенсі життя та гідності — письменник створює такі реалістичні полотна, як: “Земля під копитами” (1985), “Балада про сластьона” (1983), “Спектакль” (1985). Разом з тим, реалізуючи реалістичну художню стратегію, письменник був глибоко переконаний, що “...тіла наші — лише плоди, в яких дозрівають зерна душ. Плід падає і зогниває, але то не є смерть, кінець, то лише початок нового життя. Є плоди порожні і червиві, а в них ніщо не дозріває, і такі люди — смертні. Мені часом здається, що земне життя людини — це лише її випробувальний строк, період її дозрівання, її становлення, а справжнє життя буде потім, по той бік бар’єра, що його звуть смертю. І яке важливе це життя для життя майбутнього!” [4, 24]. Отже, цілком закономірною є поява творів, у яких художня умовність починає домінувати над реалістичною достовірністю.

Подібне міркування висловлює і О. М. Січкара у своїй статті “Жанрово-стильове розмаїття прози В. Дрозда”, коли говорить про те, що твори Дрозда “можна умовно поділити на дві категорії: традиційні твори і химерні. Причому кожна група містить твори різ-

ні у жанрово-стильовому відношенні. Характерним для творчості В. Дрозда є те, що до складу химерних тяжіють не лише романи (цей жанр найбільш поширений серед химерних творів), а й велика кількість менших жанрових форм” [8]. Отже, коротко зупинимось на загальній характеристиці цих двох тенденцій.

Химерність має давню літературну традицію й невичерпні фольклорні джерела. Започаткована О. Ільченком у романі “Козацькому роду нема переводу”, або ж “Мамай і Чужа молодиця”, химерність простежується у творах В. Земляка, П. Загребельного, Є. Гуцала, В. Шевчука.

В. Дрозд розвинув традиції химерної прози, відтворивши унікальний, глибоко національний тип української самобутньої людини. Художні твори В. Дрозда близькі до народних бувальщин своєю фантазійністю, різноманітними перевтіленнями. Якщо говорити про химерний стиль як жанрову специфіку творів, то домінуючими на образно-змістовому рівні, на думку Л. Т. Масенко, слід визнати пародійно-комедійне начало, ексцентричність, гротесковість у змалюванні персонажів, а в мовностильовому плані — орієнтацію на усне розмовне мовлення, на використання оригінальних іменувань, що і зумовлює специфічність цього літературного напрямку [7, 23]. Твори, яким властива “химерність”, часто навіяні історією або незвичайним сприйняттям буденних подій та їх емоційно-експресивним переомисленням.

Важливо, що майже всі химерні твори об’єднані спільним духом “пакульщини”. Пакуль — вигадане місце, яке має свій реальний прототип. Це ті міста і села Сіверщини, які були близькі письменникові, де він народився, виріс, вчився, працював. У попередньому слові В. Дрозда до вибраного двотомного видання “Мої духовні мандрівки: від Пакуля до Мрина і знову — до Пакуля...” письменник підкреслює: твори, які ми називаємо химерними, підтверджують цю фразу. Пакуль — осередок “дроздівського” мікрокосму, той центр, який ніби притягує душу того, хто в ньому опинився. Пакульський світ навічно викарбуваний в душі героїв творів В. Дрозда.

В. Панченко, аналізуючи творчість письменника, сказав, що у першій збірці В. Дрозда можна було побачити “слід” Хемінгуея, надзвичайно популярного в СРСР на початку 1960-х, проте все ж значно глибшим було студіювання художніх уроків Михайла Коцюбинсько-

го, Андрія Головка та західноєвропейської прози. Психологію маніакального егоїзму В. Дрозд досліджував, експериментуючи з різними типами внутрішнього мовлення. Внутрішні монологи Гужви і, до певної міри, Загатного та Харлака давали можливість прозаїку “вивертати душі” героїв, що він, власне, зі смаком робив і в деяких наступних своїх творах (“Самотній вовк”, “Спектакль” та ін.); вивертання це часом здійснювалося із застосуванням можливостей художньої умовності, “хімерії” [7, 147], що дало підстави російському прозаїку Сергію Єсину зробити цілком точний висновок: “Присутствует в прозе Дрозда некий зверинец, происходит сгущение звероподобности темных сил, эдакая гофманиада, мерцание бликов, высверки грозových раскатов” Помічена С. Єсином “гофманиада” В. Дрозда починалася ще в далекі 1960-ті” [7, 147].

До химерної прози можна віднести такі твори: “Листя землі”, “Самотній вовк”, “Катастрофа”, “Ірій”, “Спектакль” і значну кількість оповідань, серед яких найбільш яскравими зразками є “Сонце”, “Пори року”, “Ворон”, “Пігмаліон”, “Три чарівні перлини”, “Білий кінь Шептало”, “Жертва диявола”, “Бабай” та ін.

Критик Іон Чокану у передмові до молдавського видання “деяких моїх “фантастичних” писань” [4, 24], серед яких знаходимо і “Ірій”, назвав химерні твори В. Дрозда “симбіоз реалізму і фантастики”. “Одразу не помічаєш, що химерні ситуації є природним продовженням ситуацій реалістичних. Елемент фантастичний доводиться до такого рівня, що його сприймаєш як реальність” [4, 24]. Важливо, що це твердження В. Дрозд підтримував і вважав досить точним.

Досліджуючи глибинні проблеми народного буття у химерній прозі, митець застосовує казкові сюжети та образи, легенди перекази, повір’я, небилиці; використовує такі художні засоби, як гумор, іронію, доводячи майже кожну ситуацію до абсурду, кожну дію свого героя до дисонансу, але досягає при цьому ефекту передачі виразної художньої трансформації реальних явищ та процесів. Т. Денисова звертає увагу на твори В. Дрозда “Ірій”, “Вовкулака”, в яких, на її думку, знайшов своє виявлення постмодерністський акцент. Для цих творів героя є органічною певна роздвоєність свідомості, й сприйняття життя, що відбивають достатньо стереотипні кліше і, разом з тим, народне, традиційне і все ж таки провокативні постмодерні установки.

Як ми вже зазначали, В. Дрозд, відтворюючи картину дійсності, важливу роль відводить детальній передачі народних переказів, легенд, притч, біблійних образів, звичаїв, обрядів, повір'їв людей Полісся. Ще з маленьких літ хлопчик знав, “що в хатах живуть домовики, у лісовій Криниці (озерце неподалік Петрушина) уночі водять хороводи русалки, їх стережуть водяники та лісовики, а злі люди часом перекидаються на вовків і бігають по лісах-полях, допоки якась добра душа не кине їм кусника хліба...” [4, 24]. Ці описи ми спостерігаємо у романі-епопеї “Листя Землі”, в романі “Вовкулака” в повісті “Ірій” та інших.

Січкара О. М. виокремлює: “з-поміж традиційної та химерної прози письменника пригодницько-фантастичні романи, “Убивство за сто тисяч американських доларів” та “Злий дух. Із житієм”. В. Дрозд письменником-гумористом ніколи себе не вважав, але в багатьох своїх творах він не уникає гумористичного слова. Наприклад, оповідання “Кролик” (1975), написане про начальника колгоспного, на основі реальної історії, в якого “у голові ще свайба, а у матні уже похорон...” [2, 156]. Але в 1990-х роках ця історія знову знайде своє відлуння у творчості В. Дрозда — у збірці оповідань “Усе — про секс” [8].

Як бачимо, підходи до розуміння спадщини В. Дрозда українська критика та літературознавство уже намітили, але всебічний і системний аналіз ще попереду. Саме цим і визначається інтерес до прози письменника та необхідність її подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Андрусів С. Дрозд Володимир / С. Андрусів // Історія української літератури ХХ століття : У 2 кн. (Кн.2 : Друга половина ХХ ст.) / [за ред. В. Г. Дончика]. — К. : Либідь, 1998. — С. 322–326.
2. Дрозд В. Вибрані твори : У 2 т. / Володимир Дрозд — К. : Рад. письменник, 1989. — Т. 2 : Повісті, романи. — 552 с
3. Дрозд В. Вибрані твори : У 2 т./ Володимир Дрозд — К. : Рад. письменник, 1989. — Т. 1 : Оповідання. Романи. — 462 с.
4. Дрозд В. Мої духовні мандрівки: від Пакуля до Мрина і знову — до Пакуля...(Передмова)/ Володимир Дрозд // Дрозд В. Вибрані твори : У 2 т. — К. : Радянський письменник, 1989. — Т. 1 : Оповідання. Романи. С. 5–32.
5. Дрозд В. Г. Листя землі / Володимир Дрозд — К. : Український письменник, 1992. — 559 с.

6. Жулинський М. Наближення / Микола Жулинський. — К. : Дніпро, 1986. — 278 с.
7. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища / Л. Т. Масенко. — К. : Т-во “Знання” УРСР. — 1990. — 48 с. — (Сер. 6 “Духовний світ людини”, № 3).
8. Панченко В. “Гофманіада” Володимира Дрозда та “гоголіада” Юрія Щербака / Володимир Панченко // Київ. — 2005. — № 12. — 278 с.
9. Січкарь О. М. Жанрово-стильове розмаїття прози В. Дрозда. — <http://www.UkrLit.Vn.ua/article/1/1560.html>.
10. Фащенко В. У глибинах людського буття / Василь Фащенко. — Одеса : Маяк, 2005. — 639 с.
11. Яшина Л. І. Проза Володимира Дрозда: міфопоетичний дискурс / Л. І. Яшина. — Дніпропетровськ : ООО “Баланс-клуб”, 2003. — 173 с.